

Валентина
ромська посередниця
та Київській області

Ми боялися бути не такими, як інші, а насправді в нас дуже багато спільного – і проблем, і шляхів подолання.

Ще до того, як в Україні було створено інститут ромського посередника (медіатора), Валентина разом зі своїм чоловіком розпочали громадську діяльність – після проголошення незалежності держава звернулася до інтересів національних меншин, тож це був правильний час для закладення фундаменту відносин. Десь у кабінетах за закритими дверима пишуться закони, проводяться зустрічі, а стежину долі для ромів прокладають такі люди, як Валентина.

Посередництво – це діяльність на користь держави і ромської громади одночасно. Така робота допомагає державі реалізувати обов’язок соціального забезпечення своїх громадян, а ромській громаді – право на гідне життя у своїй країні.

У 90-х роках квартира сім’ї Валентини виглядала як приймальня депутата місцевої ради – величезна черга людей, які звертаються за допомогою. Але відмінність цієї квартири від будь-якої приймальні очевидна – з усім серцем ставляться до проблем людей ті, хто вирішив не погодитися із політикою ворожості. Саме так зароджувалася робота, яку згодом назвуть інститутом медіаторства, – першокласник, що під диктовку пише заяви, дружина та чоловік, які упорядковують документи та визначають, до якого державного органу їх потрібно подавати.

Це не просто волонтерська робота, це прийняття на себе душевної болі інших людей та намагання самостійно безкорисно допомогти усім. Так Валентина познайомилася із ромськими сім’ями майже з усієї України.

Співробітництво із міжнародними фондами почалося разом із виплатами відшкодування жертвам Голокосту. «Я приходила з роботи о 8 годині ранку і бачила чергу з ромських сімей перед дверима квартири – вони

з'їжджалися з різних куточків країни і не хотіли турбувати мою сім'ю посеред ночі. Ми сідали і всією сім'єю розбиралися у кожній справі», – згадує ті часи Валентина.

Вона додає, що виплата компенсацій жертвам Голокосту була першим реальним результатом діяльності на противагу багатьом обіцянкам, що лунали з владних кабінетів. Вже тоді посередники стикнулися з першими проблемами і непорозуміннями, коли люди вимагали фактичних виплат на місці, не усвідомлюючи її функції та повноваження. Проте, було очевидно, що Валентина на правильному шляху, бо вдячних було завжди набагато більше.

«Я була серед витоків руху ромських посередників», – говорить Валентина. З 2009 року почалася підготовка майбутніх медіаторів (та вже успішних волонтерів). Вони проходили тренінги, отримували надкорисну літературу та матеріали, а також їздили у навчальний візит до Румунії, де медіаторський рух вже зародився.

Валентина каже, що медіатори – мультиспеціалізовані, тобто працюють з будь-якими справами. Саме завдяки тому, що вони роблять це постійно, проблеми ромів на індивідуальному рівні вирішуються. Але загалом суспільство не сприймає ромів належним чином, хоча їхні проблеми заслуговують на увагу.

«Це страшно усвідомлювати – куди б ти не пішов, тобі не раді. Тому психологічну роботу медіатор теж бере на себе – важливо дати ромам зрозуміти, що ти слухаєш, ти розумієш, ти розділяєш їхню біль».

Ця робота неймовірно складна – працювати доводиться постійно: дзвінки надходять вдень, вночі, 31 грудня, на Різдво та Пасху. Не кожен готовий витримати такий ритм. «Якби медіаторів у Києві та Київській області було більше – мені стало б легше. Зараз ми боремося за включення медіатора у класифікатор професій», – ділиться планами на майбутнє Валентина. Це потрібно для того, щоб перенести цю роботу із площини ентузіазму на професійний рівень та заохотити людей доєднатися до справи посередників.

Валентина розкажує, що медіатори дуже тяжко працюють, але набагато важче бачити, коли через бюрократизм сім'я не може півроку отримати соціальні виплати, паспорт чи свідоцтво про народження дитини. Вона часто їздить в різні населені пункти Київської області, аби зустрітися із головами рад та обговорити співпрацю. Зазвичай ті кажуть, що або немає проблем взагалі, або все жахливо. Валентина як медіаторка налагоджує зв'язок влади із ромською громадою. Коли влада звітує, що всі діти ходять до школи, Валентині доводиться це перевіряти, вона говорить особисто із кожною родиною, бо їй довіряють, і їй розповідають, із якими складнощами стикаються їхні діти у школі – булінг, цькування, дискримінація.

Завдяки її роботі, молоді ромські батьки прагнуть дати своїм дітям освіту. Ця тенденція дуже радує: ромські діти в Києві та Київській області отримують освіту, займаються у спортивних секціях та обирають собі престижні професії. Валентина щаслива бачити успішними тих, кому вона допомагала, приходять до них в гості в весільний салон чи салон краси, магазин та кафе, або ж ходять на спортивні змагання їхніх дітей.

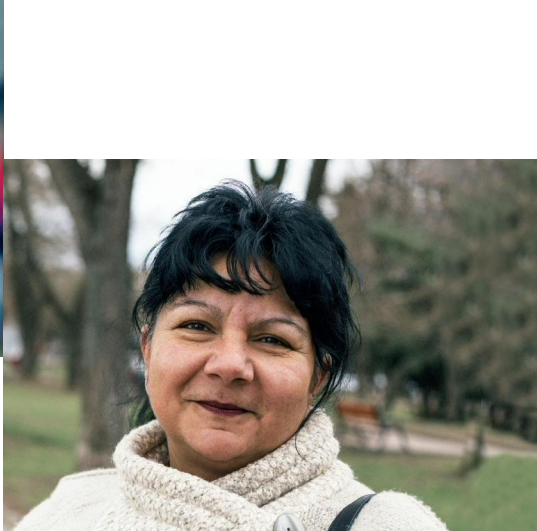
В органах державної влади, та і в ромській громаді, часто дивуються, що Валентина ромка (ромні). Стереотипні зображення ромів у медіа створюють інший образ в уявах людей. Крім того, Валентина отримала освіту 30 років тому, коли це було майже неможливо. З того моменту почалася історія її боротьби.

«Із кожним роком роботи я сприймаю проблеми спокійніше», – каже Валентина.

Справа, якою вона почала займатися задовго до того, як про її необхідність почали говорити на міжнародному рівні, розвивається, до її думки дослухаються, з нею радяться, і завдяки цьому змінюються тенденції, змінюється ставлення людей і життя ромської громади.

Сильна жінка – запорука таких змін.

Дарина ромська

Дві такі схожі, такі різні історії

Дарина Горват народилася в районі Ужгорода, де компактно проживають роми. В її сім'ї ніхто не займався волонтерством, а в неї душа до цього лежала завжди. Коли вона йшла до державних органів з метою оформлення певних документів для себе, вона усвідомлювала, що є багато людей, яким також потрібні ці документи, проте вони не можуть їх отримати через неписьменність чи незнання мови. Дарина і сьогодні не може залишатися осторонь, коли хтось потребує допомоги.

Її робота має акцент на індивідуальній допомозі кожній та кожному, хто звертається або може потребувати допомоги. Уже вісім років Дарина є медіаторкою, основною метою якої є допомога своєму народу. Вона розповідає, що час-від-часу буває дуже складно, багато хто, включно з органами державної влади, не розуміє суті такої роботи. Але з часом стає легше: нині вона знає представників та представниць влади на місцях, а вони знають її – «все ж таки, Ужгород – маленьке місто», – говорить Дарина.

Вона розповідає, що проблеми, з якими стикаються роми, абсолютно різноманітні, так само як і причини їхнього виникнення. Найбільшу допомогу потребують люди із оформленням документів. «Я дуже хочу, щоб держава дала можливість оформити документи усім, хто їх не має», – каже Дарина. Їй часто доводиться направляти запити повторно, чекати декілька місяців відповіді, аби отримати одну довідку з величезного пакету доку-

ментів, які необхідно тій чи іншій сім'ї подати до державних органів з метою отримання паспортів. Протягом цього тривалого часу найскладніше – вмовити заявників набратися терпіння та не втратити віри.

Дарина, як і інші медіатори, звертає особливу увагу на те, що забезпечення доступу до інклюзивної освіти для ромських дітей є запорукою інтеграції ромських громад в українське суспільство. Вона особисто ходить в сім'ї та записує діток на підготовчі заняття, мотивує їхніх батьків і самим вивчати мови. Більше того, вона в своєму будинку часто організовує навчання для дорослих. Іноді бажання прочитати Біблію стимулює ромів вивчати писемність – так було і з чоловіком, який сьогодні вже переїхав до Києва і став пастором при церкві.

Медицина – особлива сфера суспільних відносин для ромів. Щоразу при зверненні до медичних працівників, ромам Ужгорода потрібна участь Дарини, інакше вони зіштовхнуться зі стереотипними викликами сам-на-сам. Складно собі уявити, що Дарині доводиться викликати швидку допомогу до себе додому, якщо комусь із ромського поселення потрібна госпіталізація, – «швидка допомога» відмовляється приїжджати за адресами, де компактно проживають роми.

Дуже складно уявити, звідки Дарина бере сили боротися із настільки закоренілими стереотипами, що в певних випадках забирають безневинні життя. Медіаторка має довіру, а, отже, вплив як на ромську громаду, так і на органи місцевого самоврядування та державні органи. Дарина з однієї сторони пояснює, наскільки важливо обстежуватися, лікуватися, вакцинуватися, а з іншої – як припинити дискримінувати людей за національною ознакою.

Дарина каже: **«Державі потрібно створювати більше можливостей для ромів, оскільки є потенціал. Я хочу, щоб менталітет нашого суспільства змінився і зникли будь-які упередження»**. За це вона щоденно бореться – сам-на-сам із системою, поступово, крок за кроком долаючи стежки разом із тими, кому не пощастило народитися привілейованими.

В Ужгороді ми також знайомимося із Елеонорою Кульчар, ромською посередницею із мисленням справжньої проектної менеджерки. Забезпечення сталості результатів, кількісні та якісні показники, стратегічна робота, направлена на формування політики – впевнено розповідає про свою

роботу медіаторка та громадська активістка. «За неофіційною статистикою на Закарпатті проживає 100 тисяч ромів, серед них 6 тисяч проживає в Ужгороді», – говорить вона. Елеонора розповідає, що основною мотивацією роботи медіаторів є усвідомлення своєї відповідальності та бажання допомогти своєму народові.

Елеонора демонструє дуже виважений підхід до роботи – не розпорозуватися, а зосередитися на одному напрямку діяльності і якнайкраще його розвивати. Більше того, вона концентрується на єдиній меті неймовірної кількості заходів – інституціоналізації результатів.

В центрі дошкільної освіти під її керівництвом 7 місяців на рік, 5 днів на тиждень дітей готують до школи – за п'ять років діяльності 144 ромські дитини отримали можливість навчатися. Така можливість є безкоштовною для батьків, їхня задача проста – зрозуміти, наскільки важливо дитині підготуватися до школи, а потім насолоджуватися позитивними відгуками від вихователів та вчителів.

Рекомендації програми, яку координує Елеонора, достатньо, аби дитину прийняли в перший клас до середньої загальноосвітньої школи (не сегрегованої). Якщо цього іноді видається замало – посередниця за допомогою звернень до Міністерства освіти і науки України отримує рішення, що є майже прецедентом у континентальній системі права.

Системність є запорукою успіху.

«Кожній людині легко рухатися у напрямі, який вона любить та яким захоплюється. Для мене це освіта. Я координую та контролюю ці проекти, оскільки хочу бачити нове покоління дітей, які не стикаються із проблемами, від яких страждають їхні батьки», – найкращий підсумок роботи медіаторки, що інституціоналізує результати.

Вадим
ромський поет
та Харків

Іван Мат
ромський поет
Харківській о

Двоє братів, які вільно спілкуються принаймні чотирма мовами, зустрічають нас у новоствореному, заснованому ними Центрі моніторингу та медіаторства для інтеграції ромів Харківської області. Спочатку здається, що ти потрапляєш до літературного клубу чи лінгафонного кабінету – настільки витончена в них мова. Майже п'ять годин розмови пролітають наче одна мить – згодом усвідомлюєш наскільки вони невтомні – два брати, які готові змінити світ на краще, починаючи з себе.

Тавен бахтале, або Як ви ставитеся до телефонних дзвінків о третій ночі зі словами: «Я сержант поліції – що мені робити?»

«Медіаторство – це спосіб життя, який неможливо змінити, хіба що змінити всі мобільні номери та переїхати жити до Ефіопії. Але тоді доведеться допомагати ефіопам, що зазнали біди», – починає жартами нашу розмову Вадим. Він – єдиний ром у Малій Данилівці, проте користується такою повагою своєї громади, що був обраний депутатом до селищної ради. Зараз Вадим змінює життя громади на краще за допомогою громадської діяльності: «сьогодні я відчуваю довіру та повагу до себе як до людини, а раніше – люди відмовлялися здавати гроші та благоустрій через те, що я циган», – ділиться він із нами.

За сорок років Вадим зумів наростити стресостійкість, але все ще гостро реагує на дискримінацію у відношенні до ромських дітей, в тому числі його сина. Він говорить, що толерантності не існує – часто люди або маскують свою нетерпимість, або навіть не збираються цього робити. Вадим – економіст, який працював у податковій інспекції, звільнився він з посади начальника відділу контролю юридичних осіб. Іван – юрист із ще більшим

послужним списком. Здавалося, це просто результат ефективної роботи людини на тій чи іншій посаді – а виявляється, це не просто робота, це боротьба на кожному кроці: з'ясування національної приналежності через анонімні листи – не єдине, через що проходили Вадим та Іван. Не зважаючи на це, вони із гордістю витримали усі закиди долі та стали успішними людьми – прикладом для наслідування для людей будь-якої національності.

Вадим розказує нам про ромів – академіків, викладачів вищих навчальних закладів, лікарів, працівників розвідувальних органів, які часто бояться говорити відкрито про свою національність. Він ділиться з нами своїми думками щодо діяльності правоцентристських організацій, робота яких має замасковану мету – відволікти від інших проблем, а також дуже емоційно розказує про те, наскільки несправедливо бити, ображати, вбивати людину через те, що комусь не подобається її етнічне походження.

Для боротьби із такими ганебними явищами для України як ромофобія та дискримінація в цілому, передбачається створення експертної групи, до складу якої увійдуть представники та представниці коаліції ромських неурядових організацій та окремих департаментів обласної адміністрації. Це допоможе налагодити зв'язок та скоординувати діяльність державних органів: нині Державна міграційна служба відправляє сім'ю до органів РАЦС, ті – до управління юстиції, які в свою чергу радять звертатися до державної прикордонної служби. Такий абсурдний стан речей у 21-ому сторіччі просто недопустимий. Засідання експертної групи допоможуть сформулювати правильну практику застосування закону на основі рекомендацій громадянського суспільства та діалогу.

Вадим розказує, що проблеми, з якими стикаються роми, на жаль, є універсальними – вирішення цих проблем допоможе різноманітному, але об'єднаному українському народові стати кращим та сильнішим, завдяки забезпеченню прав людини.

«Сьогодні у людей не має сил та часу думати про майбутнє, а ми хочемо підняти голову і дивитися вперед. Ми часто першопрхідці – нам нема з кого брати приклад, тому ми створюємо його самі – для всієї України», - говорить Вадим.

Іван додає, що ромська громада часто закрита саме через те, що не довіряє особам у владних кабінетах. Склалася така практика, що ромів звинувачують у всіх смертних гріхах, а їм доводиться оборонятися – просто так, лише через те, що вони роми. Його, як і всіх нас, дуже лякають стереотипи, що трансклюються через медіа – абсолютно незрозуміло, чому робиться акцент на національності особи, що підозрюється у скоєнні злочину – це розпалювання міжнаціональної ворожнечі.

Робота медіатора саме тому є вкрай складною, що доводиться бути «своїм» усюди, більше того, медіатор не може втратити цю довіру. Медіатори слугують містком між ромською громадою та державним апаратом, але треба розуміти, що саме медіатори допомагають державі, а не держава їм.

Іван пишається системною роботою, яка виконана у Харківській області – вони розробили Соціальний атлас ромських громад, аналога якому немає навіть у Європі. «Обсяг виконаної роботи страшно описати: ми залучили команду волонтерів, Центр соціальних служб Харківської області, сільради, усі громадські ромські організації в області. Ми просили проанкетувати ромів, які до них зверталися, зробили аналіз та врешті-решт підготували інформаційно-аналітичну довідку, з якої отримали дуже цікаві результати», – розказує Іван.

Крім того, що Іван та Вадим є контактними особами при відділках поліції, які дзвонять їм у будь-який час доби, коли виникає питання, що стосується ромів, вони роблять все, що від них залежить, щоб викоринити дискримінацію та змінити середовище, суспільство, світ – на краще. Іван розказує нам, що зазвичай люди думають, що 70-80% ромів жебракують чи гадають на вокзалах – насправді, мова йде про менше 1% ромів. Люди всі різні, незалежно від національності: боротьба із упередженнями – одна із задач, яку ставлять перед собою медіатори Вадим та Іван.

«Ми такі ж люди, як і інші, – не краще і не гірше», – кажуть вони.

Вітаючись, роми завжди бажають щастя співрозмовникам: «тавен бахтале» – будьте щасливі. Побажаймо щастя та наснаги громадянам України ромської національності, яким все ще доводиться виборювати своє право на гідне життя. Завдяки таким людям, як Вадим та Іван цей світ стає кращим.

Олена Ромашко
ромська посередниця
Закарпатської області

Олена закінчила Берегівське медичне училище у 1978 році і після цього 30 років працювала у дитячому відділенні центральної районної лікарні. Вона жила неподалік ромського поселення, тому задовго до того, як стати медіаторкою, почала допомагати ромській громаді. Вона познайомилася з багатьма ромами, майже всім надавала медичну допомогу, за якою до неї приходили додому в будь-який час доби.

Ми зустрілися із нею при вході до магазину, звідки виходила сім'я, яка щойно зробила покупки. Побачивши Олену, вони дістали яблуко з пакету та наполегливо попросили її взяти його. Вона не може їх образити своєю відмовою.

П'ять років тому її порекомендували як ту, що може стати чудовою медіаторкою, оскільки вона після виходу на пенсію вже працювала в ромській амбулаторії. Олена згадує, що вона перша медіаторка в місті – до неї цим ніхто не займався.

«Не дивлячись на те, що я не ромка, поселення довіряє мені беззастережно», – ділиться своїми відчуттями Олена. Саме громада обрала її медсестрою в амбулаторію, тож вони довіряють їй найцінніше – здоров'я своїх дітей.

Олена розкажує про складні умови, в яких живуть роми в Береговому: часто в домах нема опалення чи води, люди не вміють читати та писати, є люди, які постійно обманюють довірливих ромів та відбирають їхні гроші. Але завдяки роботі таких людей, як Олена, люди мають надію на зміни. Серед основних завдань, які щоденно постають перед Оленою – допомога в оформленні документів для отримання паспорту, соціальних виплат, зарахування дитини до школи, надання медичної допомоги, психологічна підтримка та ще багато іншого.

Ромській громаді Берегового дуже пощастило, що Олена має медичну освіту – вона щоденно проводить необхідні процедури, ставить крапельниці, робить внутрішньовенні уколи, проводить лікування хворих на туберкульоз, слідкує за тим, аби всі були вакциновані тощо.

Нині Олена має ще одне надважливе завдання – здійснити перепис ромів, що проживають у Береговому, та заповнити соціальні паспорти сімей. Те, чим не переймаються органи державної влади, виявляється під силу одній небайдужій людині.

Олена розповідає, що особливо пишається тими ромами, які скористалися шансом змінити своє життя та переїхали в інші райони Берегового чи інші міста України та змогли інтегруватися у суспільстві. Вона згадує про ромку (ромні), яка закінчила Закарпатський угорський інститут та почала працювати бухгалтером. Інша ромні вже понад 10 років працює вчителькою у школі.

Олена щиро радіє тенденції розвитку освіти серед представників і представниць ромської громади.

Ми майже прощаємося, але бачимо ромську родину, яка дуже радісно вітає Олену. Ми знайомимося із Амалією та її синами, які завдяки Олені отримують середню освіту. Надія на щасливе майбутнє своїх дітей залишається єдиним сенсом життя для Амалії після смерті чоловіка. Олена допомогла їй вхопитися за сенс свого життя та зробити все, аби у дітей було інакше, краще майбутнє. Олена віддає молодшому хлопцеві яблуко, яке тримала у кишені. Турбота про кожного та кожну – безцінні, саме тому професія медіатора є унікальною та надзвичайно відповідальною.

Дискримінація та нетолерантність у відношенні до ромів дуже непокоять Олену. Виявляється, що є лікарі, які не готові обстежувати пацієнтів-ромів, є люди, які питають Олену, чому вона працює із ромами та чи не боїться чогось. Такі питання її ображають.

«Якщо людина не любить свою роботу, не може працювати з людьми – нехай знаходить іншу справу. Я люблю свою роботу. Я люблю ромів», – щиро говорить Олена.

Вони називають її Ілушка немі (тітка Олена угорською та ромською мовами), вони довіряють їй, цінують її та намагаються дбати про неї. «Колись влітку я поверталася з роботи, а на зустріч мені ромський хлопчик: – Ілушка немі, хочете морозива? Так спекотно: візьміть, з'їште», – згадує з усмішкою на обличчі Олена.

Вдячні люди, які готові віддати своє серце та душу, – найкраща оплата роботи медіатора.

Максим Джуравський ромський посередник Одеській області

«Все було просто: я був поганим хлопчиком, пив шампанське, курив ментолові сигарети та слухав Modern Talking допоки у 20 років не прийшов до церкви, а у 21 вступив до семінарії», – розпочинає свою історію наш співрозмовник.

Під час навчання у семінарії Максим проходив практику у дитячій недільній школі для ромів – діти підросли, а разом із ними і їхні проблеми. Спочатку він самостійно допомагав вирішувати проблеми, з якими роми стикаються у повсякденному житті. Згодом про його роботу дізнаються у громадських організаціях, що опікуються проблемами ромів, та Володимир Кондур запропонує йому стати медіатором.

Ось так швидко професією для Максима стало і його покликання – допомагати іншим.

«Я – українець, я не ром», – каже Максим, та додає, що це з однієї сторони перепона для комунікації із закритими ромськими спільнотами, а з іншої сторони – перевага, коли потрібно достукатися до суспільства в цілому. Сьогодні йому довіряють особисті історії, документи та все те, що зазвичай залишається прихованим.

Максим із гордістю розповідає про досягнення посередництва в Одесі та Одеській області: **«ми виховали покоління молодих ромів, які активно займаються громадською діяльністю, в тому числі молоді ромські дівчата, для яких нетипово ставити кар'єру у пріоритет. Зараз багато молоді отримує вищу освіту, хтось із них залишається волонтером для громади, а хтось – зливається з космополітичним устроєм життя великого міста: якщо ти досяг успіху – немає значення, хто ти за національністю».**

Максим розповідає, чому проблемами, з якими стикаються роми, українці часто не хочуть перейматися. Це пов'язано із тим, що зараз складні часи

для України, люди радше піклуються про свій побут – роботу, оплату комунальних послуг та чергові вибори. Він каже, що зацікавити жителів Одеси історією та культурою ромського народу складно, натомість його ініціати-ва щодо виставки, присвяченої Ромському Голокосту, справляє неабияке враження – дехто дізнається про те, що поряд із ними живуть роми, які воювали під час Другої світової війни та стали жертвами нацистського режиму. Факти говорять самі за себе, а отже саме до них апелюють медіа-тори задля зближення двох народів.

Говорячи про майбутнє, Максим ділиться із нами своїм баченням, що ґрунтується на дослідженнях UNICEF – «для того, щоб діти отримали освіту, потрібно щоб у батьків також була освіта, принаймні середня». Саме тому він каже, що необхідно деяких дітей до певного віку «підтягувати», бо стартові позиції у всіх різні. Його практика свідчить, що більшого успіху досягають ті, чий рівень життя був кращим за однолітків.

Максим не просто не збирається здаватися, його грандіозні та масштабні плани дивують: у Березівці створюється пілотний проект навчання дорослих, в той час як з дітьми вже працюють. Окрім того, в Одесі та Одеській області практикуються «обміни досвідом» та тренінги від успішних ромів, які свого часу зуміли змінити своє життя на краще і зараз слугують неабияким прикладом для молодшого покоління. Саме такі індивідуальні приклади сповнюють ромських юнаків та юначок ентузіазмом та бажанням рухатися вперед, мотивують та змінюють їхній світогляд.

Максим розповідає також, що тримає під пильною увагою питання медичного забезпечення ромського населення – щотримісяці приїжджає сімейний лікар, який проводить медичний огляд ромів. Він зазначає, що після медичної реформи роми без паспортів не можуть укласти договір із лікарем, а, отже, не отримуватимуть як раніше інсулін чи інші життєвонеобхідні ліки. При цьому Максим говорить, що такій згуртованості ромів може позаздрити будь-який інший народ – уся громада збереться, аби назбирати гроші на операцію будь-якому члену громади.

Максим також допомагає ромам захистити свої права при працевлаштуванні – часто ромів не хочуть брати на роботу через стереотипи, просто так, порушуючи закон та дискримінуючи людей. Найголовніше – він вчить людей, як змінити своє життя, дає їм шанс та простягає руку допомоги у тих випадках, коли здавалося, шансів вже нема. Він радіє змінам, що відбува-

ються у ромській громаді: зараз вони роблять ремонти вдома, доглядають за прибудинковою територією, працюють. Саме це є показовим результатом нелегкої та довготривалої роботи Максима.

«Будь-які ініціативи мають бути з двох сторін: зверху – це діяльність держави, спрямована на інтеграцію ромів, та знизу – дії людей, які беруть активну участь у формуванні своєї долі. Робота медіатора теж змінюється і розвивається: раніше ми надавали конкретним сім'ям гуманітарну допомогу, комусь купували дрова, комусь ліки, а зараз – ми вже повноцінні посередники між ромською громадою та органами державної влади у сфері охорони здоров'я, освіти та працевлаштування. Нині ми застосовуємо масштабний підхід до вирішення проблем», - говорить Максим.

Краще тут і не скажеш – залишається пишатися роботою таких людей і всіляко заохочувати молодь долучатися до посередництва. В Одесі та Одеській області роботи не бракуватиме.

Олексій ромський та Запорізь

«Уявіть, що поліція зупиняє вас в машині та каже: прослідуюмо в райвідділ. Вас починають знімати на відеокамеру, фотографувати, беруть відбитки пальців. При цьому ви нічого не порушили. Просто ви народилися ромом»

Прихована та відкрита дискримінація не просто обмежують права людини – вони заподіють незмірну шкоду особистості, змушуючи людей відчувати себе неповноцінними та меншовартими. Олексій повернувся до цієї проблеми обличчям, визнавши, в першу чергу для себе, що він не хоче так жити у рідному Запоріжжі, не хоче, щоб його однолітки відчували себе так само, і, головне – він зробить все, аби діти в майбутньому не стикалися з подібним ставленням.

До того, як медіатори почали працювати, роми у Запоріжжі взагалі не знали, що існує механізм захисту своїх прав, що є відповідні державні органи, уповноважені займатися паспортизацією тощо. Першими медіаторками в Запоріжжі були Ніна Білошенко та Раїса Вербенко, згодом Олексій підсилив їхні позиції та вивів посередницьку роботу з нижніх ланок до взаємодії із місцевими органами на вищому щаблі. Проте медіатори і на сьогодні залишаються волонтерами, а не працівниками соціальних служб чи центрів сім'ї та молоді.

Олексій пишається ромською молоддю Запоріжжя, яка докладає багато зусиль для інтеграції ромської громади – вони отримують вищу освіту, мотивують свої сім'ї та близьких ставати обізнаними в суспільних процесах, і на власному прикладі демонструють, що інтеграція можлива без асиміляції.

Однією із проблем, з якою стикаються роми на шляху інтеграції – незнання української мови. Дуже складно уявити, що у сьогоднішні є люди, які не можуть сходити до аптеки, лікаря або просто в магазин. Передумовами цього є багато причин, серед яких страх втратити рідну мову. На жаль, зазвичай так і стається серед тих, хто отримує освіту за кордоном, переїжджає жити далі від громади. Проте, очевидно, що із обома явищами потрібно боротися.

Для цього організація, з якою співпрацює Олексій, вже розпочала курси української мови для неписьмених ромів нешкільного віку.

Курси української мови, які проводила ромка – викладачка одного з коледжів Запоріжжя, відвідувало багато охочих, серед них – дівчина, в якій вже були свої діти. Поміж домашнього клопоту вона знаходила час на курси та домашні завдання і за півроку навчилася читати та писати українською. **«Ніколи не забуду, як люди, що були в бібліотеці – звичайні українці, не роми, – побачили, як доросла дівчина читає вголос по складах і почали плакати – було видно, наскільки людина хотіла отримати освіту»**, – розповідає нам Олексій.

В Запоріжжі живе чотири з половиною тисячі ромів, кількість людей, які отримують вищу освіту невідомо зростає. Олексій дуже радіє, що роми обирають собі різні професії – вже є юристи, медики і журналісти. Питання упередженості у медіа тут теж стоїть дуже гостро, тому покладаються великі надії на нове покоління журналістів, покликаних зламати стереотипи. «Насправді люди дуже схожі, а більшість проблем нав'язані нам ззовні з єдиною метою – роз'єднати людей», – каже Олексій.

Завдяки роботі медіаторів та коаліції ромських неурядових організацій зміни сталися і в роботі поліції – все менше випадків етнічного профайлінгу. Також налагодилася співпраця із органами місцевого самоврядування. У Запоріжжі проживає 130 народностей та національностей, тому іноді ромське питання не виокремлюється, хоча серед інших національних спільнот немає тих, які стикалися б із такою кількістю проблем, як роми.

Олексій шкодує, що в Запоріжжі немає гуртка ромської культури або національного музичного ансамблю, але бачить надихаючі приклади діалогу громад. Ромська молодь за власною ініціативою влаштовує заходи, щоб розповісти про свої сімейні традиції та свята, показати щоденне життя сучасної ромської родини.

Олексій переконаний, що упередження виникають через незнання: «Люди бояться того, що не знають, і чим більше ромська громада руйнуватиме стереотипи, тим швидше дискримінація та негатив зникнуть».

Батьки **Раїси** загинули внаслідок трагічного випадку, залишивши доньку без документів та освіти. Раїса взяла на себе піклування над сестрою та вимушена була залишити школу. Завдяки роботі Максима Джума Раїса навчилася не лише читати та писати, а й має документи, житло в селі Корсунці Одеської області та працює на двох роботах. «Раїсі довгий час відмовляли у видачі паспорта, але вона сама проявляла ініціативу та дзвонила на гарячу лінію, відстоювала свої права», – розповідає

Максим. Але головне – без документів Раїса не могла віддати сина ні до дитячого садочка, ні до школи. Тепер вона кожний ранок відправляє сина до школи, аби її дитина з самого початку мала умови, яких Раїса у свій час була позбавлена. «Соромно, щоб при живих батьках дитина не ходила до школи», – вважає Раїса.

Світлана та її брат народилися та живуть в Україні, але мають молдовські свідоцтва про народження, тому що їхня мати – молдовська ромка. Незважаючи на те, що її батько – громадянин України, а мати вже 25 років живе тут, дівчина довгий час не могла отримати посвідку на постійне проживання: «Півтора роки влада знаходила причину, щоб не видавати мені документи – то треба донести якусь довідку, то я перевищила строк перебування у країні», – розповідає Світлана. Справа дійсно ускладнюється тим, що офіційно Світлана, її мати Наталія та брат мають право перебувати на території України не більш як три місяці поспіль. Наталія хворіє на рак і потребує постійного догляду та лікування, отже донька не може залишити родину.

Завдяки роботі посередника Максима Джума спочатку Світлані зареєстрували місце проживання, а згодом видали посвідку на постійне проживання. «По всій Одещині багато сімей з аналогічними ситуаціями, – зазначає Максим. – Через близькість до кордону з Молдовою люди часто вимушені вдаватися до корупційних схем, які пропонує ДМС та прикордонники, але

це тільки погіршує ситуацію». Складнощі спіткають таких ромів на кожному кроці: Світлана вчилася в українській школі, але через те, що не була громадянкою України – не мала права отримати атестат про освіту. Зараз у Світлани двоє дівчат: старшій 3 роки, молодшій – 5 місяців. Оскільки іноземці не мають права безкоштовно народжувати у пологових будинках, то Світлана вимушена була заплатити за тиждень перебування у пологовому будинку. Максим підтримує родину у важкі часи хвороби Наталії та допомагає в оформленні документів для брата Світлани.

Валерій – ром-тавричанин. Сьогодні він очолює активістів Березівки в Одеській області, має власну громадську організацію «Бахтале-тавричане» та мріє повністю змінити життєвий уклад ромської громади, спрямувавши свій народ до освіти та відповідальності за власне життя. Валерій демонструє можливість таких змін на власному прикладі: він почав нове життя після 30 років – отримавши паспорт та долучившись до громадської діяльності. Валерій перейняв у Максима Джума навички медіаторської роботи: він не лише допомагає малозабезпеченим родинам, а і викоринює комплекси меншовартості, пропонуючи ромам нові світоглядні установки.

Сім'ю **Амалії** з Берегового спіткало багато бід – жінка була ув'язнена, а через деякий час її чоловік загинув. Ромська посередниця Олена Ровжа повірила у бажання Амалії повернутися до гідного життя і не тільки допомогла жінці інтегруватися у суспільство, виконуючи всі умови УДЗ, а й прослїдувала аби її сини не залишили навчання та справно ходили до школи. Зараз Амалія працює у комунальній службі, забезпечує себе та дітей і вдячна Олені не тільки за медіаторську допомогу, а й за щире людське ставлення.

Ольга з Ужгорода багато працювала, аби віддати свою дівчинку не в сегреговану ромську школу, а до першого класу загальноосвітньої школи з високим рівнем навчання. Проте шкільне керівництво відмовило їй, в обличчя матері сказавши, що «в нас вже і без вашої доньки багато ромів, ще одна дитина – і ми перетворимось на циганську школу».

Ромська посередниця Елеонора Кульчар вжила всіх заходів не тільки для того, щоб дитина Ольги пішла до першого класу, а й щоб подібна ситуація не повторилася надалі. Завдяки роботі посередниці протизаконна практика шкіл встановлювати квоту на кількість ромських дітей в класі припинилася. «Українці, роми, угорці – ми всі люди, ми всі бажаємо навчатися, – каже Ольга. – Я, наприклад, не хочу щоб моя дитина була прибиральницею, як я. Вона мріє стати кухарем-кондитером».

Моніка – сирота та виховувалася в інтернаті, а її чоловік – угорський ром, який тільки опановує українську мову. Але ці перепони не завадили подружжю стати прикладом для громади: четверо їхніх дітей навчаються у загальноосвітніх школах Ужгорода. Це стало можливим завдяки ініціативі Елеонори Кульчар, яка провела всіх дітей через свій центр дошкільної освіти: старша донька навчалася в найпершому наборі, а сьогодні до програми приєдналася і наймолодша, шестирічна дитина. Ця програма – не тільки фундамент для подальшої освіти, а й можливість виявляти схильності та таланти дітей: «Моя старша дівчинка хоче стати перукарем, двійнятка, яким зараз по 9 років – збираються шити, як і я. А молодша мріє танцювати. Лола планує відкривати центр позакласного життя, отже малій недовго чекати», – сміється Моніка.

Інеса та її син **Сергій** – люди з інвалідністю. Стараннями запорізького посередника Олексія Падченка сім'я отримувала гуманітарну допомогу, проте, метою Олексія була не разова підтримка, а забезпечення родини повноцінним соціальним захистом на постійній основі. Інеса з сином не могли офіційно підтвердити інвалідність, тому довгий час Олексій боровся за права своїх підопічних – разом вони пройшли довгий шлях отримання документів, медичної діагностики та призначення державної допомоги. Олексій не полишив родину після цих здобутків, а продовжує турбуватися про їхній побут та щоденні проблеми – зараз медіатор домовляється про електрифікацію будинку. І хоча умови життя Інеси все ще важкі, вона відчуває зміни та починає планувати своє майбутнє: на черзі – оформлення пенсії та ремонт будинку.

Вадим та Іван Матюшенко заснували в Харкові Центр моніторингу та медіаторства для інтеграції ромів Харківської області, а **Руслан** очолив його представництво в Золочівському та Дергачівському районах.

«У людини може бути болюча та нагальна проблема, але не кожен здатен здолати 150 кілометрів, щоб проконсультуватися у Харкові», – розповідає Руслан. Дізнавшись про посередницьку роботу братів Матюшенко, молодий та свідомий активіст сам виступив ініціатором пілотного проекту в Золочіві. Він зустрічається з ромами на місцях, а у разі виникнення складних ситуацій – консультується з колегами із Харкова.

«Я вірю в те, що спільними зусиллями ми зможемо вирішити проблеми ромської громади у регіоні, а згодом – і знайти волонтерів у різних районах Харківської області», – ділиться своїми переконаннями Руслан.

Публікацію створено в межах проекту Ради Європи «Захист національних меншин, включаючи ромів та мови меншин в Україні». Думки та позиції, викладені в публікації, не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

© Фото та текст. Рада Європи, 2019

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE